Till läsningen: Av 3 **f** är större delen av hst, men endast den nedre bst, ungefär till hälften, bevarad. Icke stungna äro 5, 29, 40 och 48 **i**. Av 12 **k** är övre delen borta. Runan kan därför möjligen ha varit **f**. Runan 13 är säkert **u**; härpå tyder såväl stavarnas avstånd från varandra som bst:s svaga krökning. Av 14 **a** saknas övre delen av hst och v. delen av bst. Av 27 **n** saknas övre delen av hst och hela bst. — Bureus: **ulfhiþin auk a···aiʀ raistu·stain þinsa at þurstain faþur sin**. — B 831: 12 **a**, 38—41 **stin**. — Hermelin: 5 **e**, 12 **a**. — Brate: 12—13 **au**.

Huruvida inskriften slutat med 47—49 **sin** eller om möjligen därefter funnits ytterligare något, exempelvis ordet **kuþan** (*goðan*), kan ej avgöras. På den förlorade övre delen har i den yttre slingan, utom det namn som börjar med **ku-**, funnits plats för åtminstone ännu ett namn. Stenen är sålunda rest av tre (eller flera) söner över deras fader Torsten. Namnet *Ulfheðinn* är ej säkert belagt i någon annan svensk runinskrift; det förekommer möjligen på en uppländsk runristad gravsten, L 1680 Härkeberga. I medeltida urkunder finnas flera belägg; utom de fyra, som anföras av Lundgren—Brate, har jag antecknat *SRP* n:r 1727 (år 1382) *Vluidhen* (*SRP* felaktigt *Ulvider*). Vanligare är det i Norge och på Island (Lind). Det är ursprungligen ett appellativum med betydelsen 'ulvskinnspäls'; som personbeteckning har det ungefär samma innebörd som *berserkr* (egentligen 'björnskjorta'). *Þeir berserkir er ulfheðnir vóru kallaðir, þeir høfðu vargstakka fyrir brynjur*, heter det i Vatsdölasagan. Bruket av *Ulfheðinn* som namn synes gå tillbaka på samgermansk tid; åtminstone finnes även i forntysk tid *Wolfhetan*.

Inskriften står i en enkel slinga utan någon ornamentik; den följer stenens ytterkonturer och går sedan i tvära vinklar inåt och uppåt i stenens mitt. Samma enkla komposition finnes på en numera försvunnen sten vid Turinge kyrka (Sö 339). Troligen äro de utförda av samme ristare. Mönstret erinrar om flera tidiga uppländska runristningar, och tyder, liksom bruket av **u** för *o* (**þurstin**), på att Sö 307 tillhör de äldre inskrifterna i Södermanland med »danska» runor.

308. Vid Järnavägen (nu vid järnvägsstationen), Södertälje.

Pl. 155, 215. Pl. 13: B 828.

Litteratur: B 828, L 799. — Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniæ; Brocman IW, s. 156; E. M. Fant, Samling om Södermanland (hs S 113 i Uppsala Univ.-Bibl.), bl. 38, 57, 58, 64; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 73, 77, 79, 88, 113, 123, 129; VHAAkad:s Månadsblad, Årg. 17 (1888), s. 181; S. Bugge, Der Runenstein von Rök (1910), s. 147; O. v. Friesen i Namn och Bygd 1914, s. 6; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 99.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. och B 828 (osignerad); M. Boman, teckning o. 1805 (i Fants a. a.); Hermelin a. a.; Brate 1896 (ATA); F. Braun 1900 (ATA).

»Widh Järna wägen på Södher Sijdan om Staden, strax vthanför Staden finnes en Steen å Sudh liggiandhe medh Runabokstäffuer», heter det i *Ransakningarna*. Och Peringskiöld omtalar »wid Södertellie, en jordfast sten wid gärna wägen». Rektorn i Södertälje skola M. Boman, som tillsammans med pastor J. Ekström i Turinge granskat inskriften, uppritat den med rödkrita och avtecknat den, säger i meddelanden till Fant (omkring 1800), att stenen står »i gatan söder om den så kallade Jerna-Tullen, öster om landsvägen, och så nära til den, at hvar förbiresande, som vil göra sig besvär at gå 2 steg afsides, kan betrakta den». Den ristade ytan var enligt Hermelin vänd mot norr och lutade i 45°.

År 1888 medgav Vitterhetsakademien, att »det runristade block, som förekommer helt nära Södertelje vid järnvägen, må få flyttas till den närliggande badhusparken, samt att, derest det visar sig omöjligt att flytta hela blocket, den del af blocket, som icke är försedd med runor, må få frånskiljas, under förutsättning att dervid den största försigtighet iakttages, så att den runristade delen ej skadas». Lyckligtvis blev den ifrågasatta sprängningen av blocket aldrig utförd, men det flyttades från den ursprungliga platsen ett 50-tal meter S om järnvägsstationen — icke

till Badhuset utan — till den mitt emot vid samma gata belägna parkanläggningen bakom Stadshotellet. På denna plats, där stenen icke alls kom till sin rätt såsom ett praktfullt fornminne, stod den kvar till år 1933. Då flyttades den, på begäran av Östra Södermanlands Kulturhistoriska Förening och med Riksantikvariens tillstånd, till planteringen utanför järnvägsstationen, där den kommit närmare sin ursprungliga plats, så nära som det med den nuvarande bebyggelsen i staden är möjligt och lämpligt.

Ristningen befinner sig på den lodräta, någorlunda släta sidan av flyttblocket. Den ristade sidans höjd är 1,85—1,60 m., bredd nedtill 0,80 m., upptill 0,93 m. Blockets tjocklek, vinkelrätt mot ristningsytan, är omkring 1,60 m. Ristningen är svårt skadad genom kantstötning på v. sidan, där inskriften gått ända ut till ytans tunna kant; delvis finnas dessa skador redan på teckningen från 1600-talet, men delvis ha de kommit till tidigare.

Om denna runsten fanns enligt Hermelin i trakten den sägnen, »att i katolska tiden en borgare i staden på uppmaning af något helgon (Ragnhild) gjort en Jerusalemsresa samt att han vid tullporten möttes af borgmästare, råd och alla stadens innevånare, och att runristningen honom till ära utfördes. Den som kan läsa runskriften, kan af densamma se bekräftelse derpå».

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Bautil):

hulmfastr ᛁ roþelfr ᛁ ··· u ᛁ [ri]sta ᛁ run[a] ᛁ a - ··· ᛁkifast ᛁ suni : sina [ᛁ] -iʀ uaʀu · hua͡str · iᛁ · ybir risti
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Holmfastr, Roðælfʀ, [let]u rista runa[ʀ] a[t] . . . Ingifast, syni sina, [þ]æiʀ vaʀu austr(?). *En Øpiʀ risti.*

»Holmfast (och) Rodälv läto rista runorna efter . . . (och efter) Ingefast, sina söner. De voro österut. Men Öpir ristade.»

Till inskriften: I 5 **f** saknas övre bst; ytan är skadad mellan hst och nedre bst. 13 **e** är tydligt stunget; ett vågrätt streck går tvärs över hst. Av 22 **s** är mellersta staven borta; men tillräckligt mycket finnes i behåll av runans övre och nedre delar, för att läsningen som **s** skall kunna anses som fullt säker. Runan 24 är tydligt **a**, med bst endast t. v. 25—27 **run** äro skadade men säkra, av 28 **a** finnes endast nedre delen av hst i behåll. 29 **a** är tydlig, med bst på båda sidor om hst. Av följande två runor finnes nedre delen i behåll, utan spår av bst. På det därpå följande bortslagna stycket har stått 12—13 runor. Närmast före 31—37 **ikifast** torde ha stått **auk · at** (eller **uk · at**). Mellan 29—30 **at** och detta **auk at** har stått ett mansnamn på omkring 8 runor. Av 31 **i** finnes endast nedre delen i behåll. 39 **u** är icke stunget. Efter 45 **a** är ett stycke av ytan avflagrat. Här har varit plats för skiljetecken och en runa (sannolikt **þ**). Av 51 **ʀ** är h. bst borta. 55 är en tydlig binderuna av **a** och **s**. I 59 **n** saknas övre delen av hst. 60 **y** är tydligt stunget. Efter 48 **ʀ** och efter 63 **r** har (trots Bautil) aldrig funnits något sk. — B 828: 6 **n**, 13 **i**, 17—24 **þau × risti**, 45 **i**, 53—57 **hustr**, 60 **u**. — Hermelin: 13 **i**, 17—24 **[lit]u ṛ-asta**, 46—57 **[þ]iʀ · faru hua͡str**, 60 **u**. — Brate: 13 **e**, 17—24 **[þau]n [ri]sta**, 53—57 **hua͡str**, 60 **y**.

I Peringskiölds *Monumenta Sudermanniæ* finnes ett träsnitt (i tre exemplar), som med avseende på inskriften ha flera avvikelser från Bautil. På ett av exemplaren finnas rättelser gjorda (trol. av Hadorph eller Peringskiöld), det är sålunda ett korrektur. Genom dessa rättelser har Bautils text kommit till; för övrigt är det tydligen samma trästock som har använts. Den ursprungliga läsningen har varit: **auk × manstr × roþilfr × i-ua-isti × runa × a · · · · ikifast × suni × sini × iʀ × uaʀu × austr × in ubir × risti**. Ändringen av inskriftens början **auk × manstr** till **hulmfastr** och av **austr** till **hustr** visar att korrigeringen skett efter förnyad granskning av originalet.

Egendomligt är *Bautils* **þau risti**. Antingen är predikatsverbet **litu** 'läto' utelämnat eller ock är **þau** felaktigt för **litu**. Det sista är icke uteslutet, med hänsyn till de många brister, som f. ö. finnas i denna teckning. Anmärkningsvärt är också, att **þau** icke funnits på träsnittet från bör-

jan, utan kommit till genom en ändring å korrekturexemplaret. Med de nuvarande runresterna låter sig ett **litu** väl förena. Den inadvertens, som Bugge och von Friesen förutsätta i inskriften (»Holmfast och Rodälv ristade runorna», **rist**[**u**] **runa**, fastän det i slutet säges, att »Öpir ristade», **ybir risti**), föreligger sålunda i själva verket knappast. — 46—48 **-ir**, där ett stycke av stenen är skadat, bör troligen suppleras **þir**. Det har sålunda här börjat en ny mening med det anaforiska *þæir* 'de'. Möjligt är givetvis att, såsom Brate (*Svenska runristare*, s. 99), utan supplering läsa **ir**, d. v. s. *er* 'som'; *er varu austr* blir då en relativsats: »som voro österut». Men stenytans utseende synes snarast tala för att mellan 45 **a** och 47 **i** har funnits, utom skiljetecken, en runa. Ristningen **huastr** är säker. Sannolikt har ristaren först ristat **hustr**, med **h** felaktigt i stället för **a**, men sedan velat rätta detta och därför på **s** anbragt en bistav för **a**. Denna tolkning förefaller sannolikare än Brates förslag, att ristaren skulle ha rättat ett ursprungligt **austr** 'österut' till *vestr* 'västerut' genom att skjuta in ett **a** mellan **u** och **s** och ändra det första **a** till **h**. Det är föga sannolikt, att ristaren från början skulle ha ristat ett felaktigt ord och sålunda varit illa underrättad om innehållet i den inskrift han skulle hugga in.

Ristningen från järnvägen i Södertälje är utförd av runmästaren Öpir, i ett från flera av hans uppländska verk känt mönster. Den har också flera från hans inskrifter kända egendomligheter: runorna **a** och **n** med bistav endast på ena sidan om huvudstaven, skiljetecknet ᛬ eller · (*Bautils* × torde vara felaktigt), det vacklande bruket av **r** och **r** (**roþelfr**, **ybir**, **runa**), den smala runslingan. Om denna ristning påminner i ornamentiken fragmentet Sö 18 (B 774), vilket måhända också tillhört en sörmländsk runsten av Öpir. Sö 11 är även signerad **ybir · hiok · runar** men utförd i en ornamentik, som är helt främmande för den uppländske Öpirs ristningar. Med Sö 11 har Sö 7, som Brate framhållit (*Svenska runristare*, s. 107), vissa likheter.

Holmfastr och *Ingifastr* äro båda tämligen vanliga mansnamn i Sverige under vikingatid och medeltid; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 100. Om *Holmfastr* se även nedan Sö 311—312. Kvinnonamnet *(H)roðœlfr* är det vanligaste av namnen på *-œlfr;* se a. a. s. 109 och Sm 8.

309. Södertälje, Kyrkogården (nu i Östra Södermanlands Fornminnesförenings Museum).

Pl. 157.

Äldre avbildning: Brate 1897.

Hur och var detta stycke av en runsten blivit funnet, är icke känt. Det fanns vid Brates resa 1897 på gräsvallen vid kyrkogårdens norra sida. Några äldre uppgifter finnas icke. Antagligt torde vara, att fragmentet kommit i dagen vid grävning å kyrkogården. År 1925 flyttades stenen med Riksantikvariens tillstånd till Östra Södermanlands Kulturhistoriska Förenings museum, och det förvaras numera i föreningens samlingar å Torekällsberget.

Sandsten. Fragmentets höjd 0,40—0,42 m., bredd 0,54—0,59 m. Fragmentet består av mellersta delen av en runsten, vars topp och fotstycke äro borta. På v. sidan är kantslingan tämligen väl bevarad, men på h. sidan finnas endast rester i behåll.

Inskrift:

··· **n̥** + **þisa** + **iftiʀ** + **bleik** + ··· **a**- ···
5 10

. . . [*stœin*] *þensa æftiʀ Blœik* . . .

». . . denna sten efter Blek . . .«

Till läsningen: 1 **n** är osäkert, vad bst beträffar. 5 **i** är ostunget, men 12 **e** har tydlig prick.